

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חתם סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5773333

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת בבא בתרא ע"ט-פ"ה

בס"ד, כ"א חשון תש"ע

גליון מס' 546

השבוע בגליון

- ◆ אבידה מדעת הופכת להפקר?
- ◆ קידושין במטבע שנמסר לילדים למשחק
- ◆ חובה להציל אדם שפצע עצמו כדי למות?
- ◆ ההבדל בין אבידת ממון לאבידת הנפש

- ◆ כשאספקלינוס וארבעים חרטומים חיפשו את גן עדן
- ◆ כשהחפץ חיים פרסם מודעה בעיתון

- ◆ שני אדונים על חפץ אחד
- ◆ תצוגת הרהיטים הפגומים
- ◆ הבדל בין מקח טעות הנובע ממום למקח טעות הנובע מתשלום מופרז
- ◆ מיקומו של גן עדן התחתון

דף פא/א הקונה שני אילנות בתוך של חבירו מביא ואינו קורא

שני אדונים על חפץ אחד

האם יתכן ששני אנשים - שאינם שותפים - יחשבו בעלים על חפץ אחד? סוגיה מסוגיות הדף היומי השבוע מלמדת שכן.

רבה של ורשה, הגאון בעל "חמדת שלמה", בסימן הראשון בספרו, מקשה קושיה עצומה: כידוע, "המוציא מחבירו עליו הראיה", ולפיכך, כל עוד לא הוכיח התובע את צדקת תביעתו, אין הוא זוכה בה והחפץ נותר בידי המחזיק בו. סוגיית "תקפו כהן" (בבא מציעא ו-ז) אף מלמדת, כי גם חפץ שהושאר אצל המוחזק בו מחמת ספק בלבד, נחשב כחפץ הנתון לבעלותו המלאה והמוחלטת, מאחר שהשליטה בו בפועל מצויה בידו. והנה, בסוגייתנו, סוגיית "הקונה שני אילנות בתוך של חבירו", מתבאר ההיפך! שכן, בגמרא מבואר כי אדם שקנה מחבירו שני אילנות, ספק אם גם קנה את הקרקע מתחתם. משום שזה נשאר האדמה בבעלות המוכר, כי קונה האילנות הוא "המוציא מחבירו" ו"עליו הראיה". מאידך גיסא נאמר בסוגייתנו, כי הקונה חייב להביא ביכורים מפירות אילנות אלו, אף על פי שאין מביאים ביכורים אלא אם האילן ואדמתו בבעלות אותו אדם.

מעתה יש להקשות: מאחר שבהתאם לכלל "המוציא מחבירו עליו הראיה" הבעלות על האדמה מוגדרת כבעלות מוחלטת של המוכר, ממילא אין לקונה האילנות באדמה זו ולא כלום, ואם כך, ראוי היה שיהיה פטור מהבאת ביכורים!

פוסקים רבים בני דורו של הגאון בעל "חמדת שלמה" התחבטו בשאלה זו ("נתיבות המשפט" במכתבו לחמד"ש, סימן ב' שם, החידושי הרי"ם, ה"דברי משפט" ועוד), וענו עליה באופנים שונים. לעומתם חבל אחרונים מאוחרים יותר, ("שערי יושר", "חזון איש", "אבי עזרי", "קהילות יעקב"), ענו, איש איש וסגנונו, בתשובה אחת, ולפיה, כאשר יש ספק לגבי בעלות על ממון, נועדה ההכרעה מכח החזקה בו להסדיר את המציאות, לקבוע מי ישתמש בחפץ. כלומר: אין החזקה קובעת למי החפץ שייך, שהרי זאת מניין לנו? אלא בית הדין קובע כי לאור הנתונים שהוצגו בפניו, **רשות השימוש** בנכס תנתן לזה אשר בידו החזקה עליו. לפיכך, כאשר האילנות הצמיחו פירות, חייב בעל האילנות להביא ביכורים מחמת הספק שכלל לא הוכרע, מיהו בעל הקרקע. כל שהוכרע הוא, מי ישתמש בקרקע **כאילו** הוא בעליה.

במילים אחרות: תתכן בעלות כפולה על חפץ אחד, כאשר הבעלים האחד הוא זה שמשתמש בו בפועל, מפני היתר החזקה אשר לו, והאחר הוא בעליו האמיתי, זה שכלפי שמיא גלוי וידוע כי לו באמת שייך החפץ.

דבר העורך

התרמית

שני שוטרים חמורי סבר הדפו את ההתקבלות שעמדה בדרכם והמשיכו להוביל אחריהם קבוצת יהודים אומללים אסורים בנחושתיים. **מחזה** שכזה לא היה נדיר ברחובותיה של אוקראינה. באותם זמנים, לפני שנים רבות, סבלו היהודים קשות מנחת זרועם של השלטונות אשר התאכזרו אל היהודים והתעמרו בהם. רק מתת יד הגונה לידי האדם הנכון, הצילה יהודי זה או אחר שנפל ברשתם מעיניו תופת וממאסר ממושך. **הקבוצה** המשיכה לפלס את דרכה בין מאות היהודים שהתגודדו בצערם כי רב הכל הביטו בעיניהם של האסירים המפוחדים, שזקנם נמרט על ידי הרשעים ובגדיהם השסועים העידו על מנת חלקם. **ישראל** רחמנים בני רחמנים, מיהרו אל ביתו של רב העיירה ובדמעות שליש תינו בפניו את הצרה שהתרגשה על ארבעת היהודים שנתפסו על לא עוול בכפם. כוונתם וכרגיל עטה הרב את מעילו ומלווה בארבעת פרנסי הקהילה יצא אל השוק להתדפק על דוכני הסוחרים שיוזילו מעות מכיסם לצורך המצווה החשובה שהזדמנה לידם. **הפרנסים**, שתפקידם היה לרכך את לב הסוחרים שעקב המאורעות התכופים נדרשו תדירות לתרום עבור מצווה זו או אחרת, כבר חישבו בראשם את הווארטים שיש לומר לכל אחד מן הסוחרים, לבל יחזרו חלילה בטעות בפני בערל הסוחר על אותו ווארט שאמרו לו רק בשבוע שעבר בעת ששילדוהו להוזיל מעות עבור העמדת חופה לרעכל היתומה. **יום** שישי, ידעו הרב והפרנס, הוא היום הטוב ביותר לאיסוף תרומות. השוק הומה, מצלצלים רבים חולפים מיד ליד והלב פתוח לקראת שבת המלכה. שילוב מנצח. יום שלישי היה היום הפחות מוצלח לאיסוף מעות אנשיים עדיין לא החלו לערוך את קנייתיהם לרגל השבת, ובמזווה שבביתם נמצאו אי אלו דברי מאכל שנותרו מסעודות השבת, כך שהשוק דוכניו היו ריקים מהרגיל. **נו**, מה כבר אפשר לצפות מסוחר שיושב לבדו וסופר את מעותיו חזור ושנה. קשה לו להיפרד מהן, הוא יודע כי בימים הקרובים תשוב תנועת הקונים ותתגבר כמעין, אך תאוות הממון, מי יוכל לה.

ענייני נשמה

הר"ד **נחמיה פריד** ז"ל
ב"ר ישראל צבי ז"ל
נלב"ע כ"ה בחשון תש"ס
תנצב"ה

הונצח ע"י בניו ידידיו ר' יהודה פריד הי"ו - ר"ג
ר' ישראל פריד הי"ו - גבעת שמואל

ענייני נשמה

מרת **טובה בורנשטיין** ע"ה
ב"ר משה אליעזר ז"ל
נלב"ע כ' בחשון תשנ"ב
תנצב"ה

הונצחה ע"י חתנה ובתה
הר"ד **יעקב בר** וזוג' מרת רינה שיחיו - סביון

ענייני נשמה

מרת **דבורה בוטנויזר** ע"ה
ב"ר יששכר אליהו ז"ל נלב"ע כ"ט בחשון תש"ן
ומרת **עליזה פלס** ע"ה
ב"ר שמוחה (סאלי) ז"ל נלב"ע כ"ו בחשון תשל"ג
תנצב"ה

הונצחו ע"י ידידינו עו"ד
הר"ד **ערן פלס** ומשפ' שיחיו - בני ברק

דף פג/ב מכר לו חטין יפות ונמצאו רעות

תצוגת הרהיטים הפגומים

מבואר בסוגייתנו, כי המבקש לרכוש חיטים יפות ונמצאו רעות, רשאי לבטל את המקח, שהרי זה מקח טעות. כך גם רשאי לחזור בו, ואפילו לאחר שנים, כל רוכש חפץ שנמצא בו פגם. אולם, אם הקונה המשיך להשתמש בחפץ לאחר שהתגלה בו הפגם, שוב אינו רשאי לחזור בו, שהרי שימוש בחפץ הוכיח שהוא מחל למוכר על פגם זה (רמב"ם הל' מכירה פ' ט"ו הל' ג', "שולחן ערוך" חו"מ סימן רל"ב סעיף ג').

בעל "מחנה אפרים" (דיני הונאה סימן ה') מחדש, כי אם לאחר שהקונה גילה את הפגם הוא הודיע למוכר שבדעתו לבטל את המקח, השתמשותו בחפץ לאחר מכן אינה מהווה הוכחה למחילתו על הפגם. ראייה לדבריו הוא מביא מדברי הריטב"א (בבא מציעא ו) שכתב, כי קונה אשר הודיע למוכר שברצונו לבטל את המקח עקב המחיר המופרז שנגבה ממנו, רשאי לבטל את המקח גם אם בינתיים הוא המשיך להשתמש בחפץ, אלא שעליו לשלם למוכר עבור השימוש בתקופת הזמן מגילוי הטעות ועד להחזרתו לבעליו. הרי לנו, אומר בעל "מחנה אפרים", שהודעת הקונה על רצונו בביטול המקח, מבטלת את האומדנא הבסיסית הקובעת כי השתמשות הקונה בחפץ לאחר גילוי הפגם מהווה מחילה למוכר.

הבדל בין מקח טעות הנובע ממום למקח טעות הנובע מתשלום מופרז: אולם הגאון רבי דוד מנובהרדוק זצ"ל, בספרו "גליא מסכת" (הובא ב"פתי תשובה" חו"מ סימן רל"ב ס"ק א'), דחה את ההשוואה בין המקרים. שכן, קיים חילוק מהותי בין מקח טעות הנובע מחמת פגם שהתגלה בחפץ, לבין מקח טעות כתוצאה מתשלום מופרז עבורו. שהרי קונה חפץ במחיר מופרז, אינו בא בטרוניה כלל על טיב החפץ שרכש, כי אם על המחיר הגבוה אותו הוא נתבע לשלם. לפיכך, גם אם הוא המשיך להשתמש בחפץ לאחר גילוי הטעות, אין בכך משום גילוי דעת מצידו, שנתפייסה דעתו וכי הוא מוחל למוכר [הלוקח רשאי לטעון שהמשיך להשתמש בחפץ משום שסבר, שהמוכר קיבל את טענתו וישיב לו את הפרש המעות גם ללא ביטול המקח]. לעומת זאת, קונה שהמשיך להשתמש בחפץ לאחר שגילה בו פגם מהותי, אשר מחייב את ביטול המקח לדעתו, אין לך ראייה גדולה מזו, שהוא התפייס ומחל למוכר.

מאחר שהגדרות אלו של אומדנא בדעת בני אדם, דקות הן ועדינות, אין להשליך כלל גורף זה על כל מקרה בו הקונה ממשיך להשתמש בחפץ לאחר גילוי הפגם, אלא יש לבדוק כל מקרה לגופו, כפי שנוכח להלן.

אדם מסויים בקש לפתוח חנות לממכר רהיטים, ולשם כך הוא הזמין מעצב רהיטים ידוע שהכל הללו את עבודתו, לספק לו את מיטב התוצרת. בעל החנות פרסם את מועד פתיחתה במודעות ענק, וביום המיועד פרקו פועלים מיוזעים רהיטים כבדים בחנותו, אלא שלתדהמתו גילה בעל החנות, כי איכות הרהיטים שהובאו לחנותו - גרועה, וחלק מן הפריטים אף היה פגום. בירור מהיר העלה כי חלה תקלה מצערת בייצור רהיטים אלו. איש אינו יודע כיצד התרחשה, אך את הנעשה אין להשיב.

לאחר מספר ימים ביקש בעל החנות להשיב את הסחורה הפגומה ולקבל אחרת תחתיה. ברם, המעצב טען, כי מאחר שבעל החנות הציג את הרהיטים לפני הקהל הרב שפקד את חנותו בימי הפתיחה החגיגיים, הוא נכלל בדברי ה"שולחן ערוך" שכתב (שם): "אבל אם נשתמש בו אחר שראה הפגם, הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר!"

בית הדין שבפניו הועלו הטענות פסק, שבמקרה זה אין לקבוע, כי הצגת הרהיטים לפני קהל המבקרים מהווה הוכחה למחילה של המוכר למעצב. שכן, הסיבה שבגינה הותיר את הרהיטים בתצוגה בחנותו, לא נבעה מהסכמתו לקבל לידי רהיטים פגומים, אלא מרצונו להשתמש בהם לתצוגה בלבד, כדי שלא יוצר רושם שהחנות נמצאת על סף סגירה ימים אחדים לאחר פתיחתה. אמור, איפוא, בעל החנות לא השתמש בחפץ שימוש מהותי, ואין בכך כל הוכחה על מחילתו (דברי משפט" ח"ד עמ' ת"א).

דף פד/א בצפרא - דחלפא אבי וורדי דגן עדן

מיקומו של גן עדן התחתון

בסוגייתנו מבואר, שגן העדן התחתון שבעולם הזה, ממנו גורש אדם הראשון, ממוקם במזרח העולם (לפי הרשב"ם ובעלי התוספות על אתר), וכן מבואר במדרש (הובא ב"תורה שלמה" בראשית ג'). לדעת בעלי התוספות במסכת בכורות (נה/ב ד"ה "מטרא") גן העדן שוכן במערב העולם, ולעומת זאת, רבינו תם (קידושין ע"א/ב ד"ה "עד") סובר, שגן העדן שוכן בצפון של עולם ומגיע לכיוון ארץ ישראל דרך בבל, ואילו בהגות ר"ג ליפשיץ בסוגייתנו הביא בשם האריז"ל, שגן העדן התחתון נמצא במזרח של העולם.

אותו יום, יום שלישי היה. רק במקרים דחופים שלא סבלו דיחוי יצא הרב עם פמלייתו לאיסוף מעות ביום שזכה.

עוד לא סיימו הפרנסים והרב לרקום את מחשבותיהם והנה עמדו הם בפתחו של השוק. מניסיונם ציפו הפרנסים לראות אי אלו חנויות מוגפות על יושביהן המצפים שפמליית הרב תעבור את חנותם... אך ראה זה פלא, הפעם איש לא הסתתר. הגדיל לעשות הבורסקי, שיצא מתוכי האמבטיית מלאי העורות שבתוכו שהה רוב חייו במירוק ובקרצוף העורות. כשבדידו חילת מצלצלים מרשרשים, ועיניו דומעות, "כן, גם אני ראיתי את המסכנים האלה קשורים ומוכים. ה' ירחם". עוד לא סיים הבורסקי למחות בכף ידו השחורה את דמעותיו, ומעבר לכתפו הרחבה הציצו פניו של העגלון המרוד שרוקן את כיסיו מכל פרוטה שלא היתה בהם.

כך ניגשו אנשי השוק בזה אחר זה אל הרב השיש שנסמך על אחד הדוכנים, בלא שנאלצו גבאיו המסורים להשתמש ולו בווארט אחד. הפלא ופלא. לפתע, עצם הרב את עיניו, הרחר עמוקות וקפץ את ידו. "יהודים יקרים, איני נוטל עוד תרומות!" הגבאים המסורים הרימו גבה, התרומים הביטו ברבם בפליאה, ואילו הוא, החל פוסע נמרצות לכיוון השוטרים והאסירים.

במהלך הדקות בהן פסע הרב מלווה בגבאיו שגוננו עליו מלחץ ההמון, הצטרפו אנשים רבים אל הפמליה, הכל רצו לדעת מה מתרחש. מדוע זה הפסיק הרב ליטול תרומות, ומה הצעד הבא שהוא מתכוון לנקוט.

מרחוק, נראו היהודים שעמדו כל העת סביב ארבעת היהודים האומללים ושני השוטרים הקשוחים, מזמרים שירות ותשבחות לבורא עולם על ההצלה הקרובה לבוא, למראה הכבודה הפוסעת לכיוונם.

והנה, התקרבו הרב ופמלייתו לעבר האסירים, ולתדהמת הכל התקרב הרב הישיש לעבר השוטרים הביט ממושכות בעיניהם, רכן לעבר האסירים שרצו חסי אונים על הקרקע, בחן את מראה פניהם והניף את ידו בתנועת ביטול, תוך שהכניס עמוק לכיס מעילו את המעות שאסף עד כה.

ההמון החל רוטן. הכל נדחפו לעבר השוטרים והאסירים שאותות בהלה ניכרו על פניהם, ולא חלף זמן רב עד שהללו התחננו שיניחו להם להמלט על נפשם כלעומת שבאו. זקני העיירה היו מספרים בערגה, כי במשך שנים ארוכות לא דרכה בעיירתם כף רגלו של נוכל כל שהוא, מאימת נחת זרועם של אנשי העיירה שהפליאו את מכותיהם בקבוצת הנוכלים הנכרים שהתחזו לשוטרים ולאסירים יהודים אומללים.

"מניין? מניין ידע הרב שהכל עלילה? כלום רוח הקודש נזרקה בו? שאלו הנקהלים לאחר שסיימו להשליך מן העיירה את חבורת הפרחחים." "לא נבואה, וגם לא רוח הקודש יש בי. חושי אמרו לי שמשווא בלתי סביר מתרחש כאן. איסוף המעות היה קל מידי. הכל נתנו. הלבבות נפתחו. המעות זרמו והאנשים צעדו לקראתי כדי לזכות במצווה במקום שאני אדפוק על דלתם כתמיד. הבנת, שאין כאן מצוות פדיון שבויים... מצוות לא הולכות בקלות. את השאר, כבר ראיתם גם אתם."

בספרים רבים חוזר ונשנה מוטיב זה, שכלל שהמצווה יקרה וחשובה, כך נדרש האדם להשקיע מאמצים רבים יותר כדי לקיימה על הצד הטוב, ומי כלומדי הדף היומי ראויים להעיד על כך. למרות טרדות, מטלות ומשימות הצצות ומעיקות, רבבות יהודים אינם מוותרים על הקביעות בלימוד הדף היומי, לכבודו יתברך. דברים טובים לא הולכים בקלות.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. תכתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף פא/ב דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם, תשאלני בבית המדרש כדי לביישני

זהירות בכבוד מגיד שיעור

יהודי תלמיד חכם שהתארח אצל רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק בעל "אור שמח", נלווה אליו לתפילת ערבית בבית המדרש.

לאחר התפילה התיישבו מספר יהודים להקשיב לשיעור התורה. גם האורח האזין מהצד לדברי מגיד השיעור, ולפתע הטיל שאלה לחלל האויר.

השאלה, שאלת תלמיד חכם, הביכה את מגיד השיעור שנתר בלא אומר דברים.

כאן התערב ה"אור שמח" שנוכח אף הוא במקום, וקרא: יהודי, שאינו מבחין בין שני ימינות לשני שמאליות, ישאל שאלות כאלו? נחה דעתו של מגיד השיעור והמשיך בלימודו.

בצאתם מבית המדרש פנה האורח אל ה"אור שמח" ושאלו: מדוע ביישני מר ברבים, ועוד בדבר שאין בו?

ענהו ה"אור שמח": הגמרא (מועד קטן ה/א) מספרת על תלמידו של רבי ינאי, שהיה מקשה לרבו מדי יום, מלבד בעת הדרשה בשבת שבתוך הרגל, בהתאסף עם רב לבית המדרש, כדי שלא לביישו אם לא ידע לענות לו. נאמר שם כי קראו עליו את הפסוק (תהילים נ/כג) "ושם דרך אראנו בישע אלוקים", אל תיקרי "ושם" אלא "ושם", היינו: העורך שומה ומעריך ומחשב את דרכיו, מתי להקשות ומתי להחריש, יראה בישע אלקים.

אם כן, סיים ה"אור שמח", אתה ששאלת וביישת מגיד שיעור ברבים, אינך קורא "ושם" אלא "ושם", ואינך מבחין, איפוא, בין שני ימינות לשני שמאליות... (רבינו מאיר שמחה).

דף פב/א משום דמחזי כשיקרא

שפה שאינה מובנת...

הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל, מנהלה הרוחני של ישיבת כנסת חזקיהו שברכסים, חרד וירא היה מנדנד של שקר ומכל מידה שאינה טובה. בעברו לפני התיבה בימים הנוראים אמר "הנני העני מבעש", כשהוא מדלג על המילים "נרעש ונפחד מפחד יושב תהילות ישראל". "איני מפחד", אמר כשפחד מציף את כולו... "היאך אשקר לבוראי במצח נחושה?"

הוא היה אומר: "כי אתה אלוקים אמת, ודברך אמת", היינו: שפת השמים "אמת" היא אדם שאינו דובר אמת, כלל אין מבינים שם את שפתו, הוא דובר בחלל ריק ("לב אליהו" ח"א עמ' 35).

דף פב/א משום דמחזי כשיקרא

תואר מדוייק...

פעם הגיע יהודי חולה למעונו של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בלונדון כדי לקבל ממנו מכתב המלצה שיועד לרב מסויים, שכיהן באיזור בית החולים שבו היה עליו להתאשפז.

ישב הגאון רבי יחזקאל זצ"ל ושקל כיצד לפנות אל אותו רב איזורי. "הרב" אינו רוצה לכנותו, משום שכינוי זה חוטא לאמת הצרופה... מאידך, אם לא אכנהו בתואר "רב", ודאי לא יענה להמלצתי. לבסוף החליט לפנות אליו בשפת המקום, אנגלית, ולכנותו "רבי", תואר המעיד על דרגתו הרשמית של נושא ולא על תוכנו.

דף פב/א משום דמחזי כשיקרא

ברך מטעה...

אחד ממקורביו של הרה"ק ר' יחזקאל משיניאוו זצ"ל, בנו של הצדיק ר' חיים מצאנז זצ"ל, ביקש להנותו מנכסיו והעניק לאשתו הרבנית מנורת נחושת מצופה כסף. כאשר הבחין רבי יחזקאל במנורה, שאל את הנותן: "מדוע הבאת לנו מנורת כסף, שנתגאה בה?" ענהו החסיד: "אמת, רק ציפוייה מכסף, אך היא עצמה עשויה נחושת". **הגיב** הרבי: אם כן, מנורה זו, גם גאוה בה וגם שקר בה... (סיפורי חסידים על התורה עמ' 209).

אין אלו השיטות היחידות. אברבנאל (בראשית) נוקט בשם הראשונים, שגן העדן נמצא על קו המשווה, וכן כתב המקובל רבי שלום שרעבי ("נהר שלום", מובא ב"סוד ישרים" ל"בן איש חי", ח"ה סימן ו), ואילו מדברי רבי חיים ויטאל ("עץ החיים" שער מ"ב פ"ב) עולה, שגן העדן נמצא באמצע כדור הארץ, כאשר הכדור מקיפו מכל צד.

למרות כל ציוני הדרך הללו, מעולם לא הצליח בן תמותה להגיע לגן העדן התחתון. הראשונים מבארים שהכרובים ולהט החרב המתהפכת שהציב הקב"ה בעת שגירש את אדם הראשון מגן עדן, מונעים מיצורי אנוש לחשוף מקום זה. אברבנאל, מנסה לשער מספר אפשרויות לעובדה שמקום זה לא נתגלה, ובין השאר הוא משער, אך דוחה זאת מיד, כי גן העדן נמצא בתחתיתו של הר געש, הפולט אש מתלקחת ללא הפוגה.

כשאספלקינוס וארבעים חרטומים חיפשו את גן עדן: רמב"ן מספר (כתבי הרמב"ן בהוצאת מוסד הרב קוק, ח"ב "תורת האדם" שער הגמול עמ' רצ"ה): "ובספרי הרפואות ליוונים הקדמונים, וכן בספר אסף היהודי, סיפרו כי אספלקינוס, חכם מקדוני, וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים הלכו הלך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן למצוא קצת עלי הרפואות ועץ החיים, למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ, ובבואם אל המקום ההוא ויברק עליהם להט החרב המתהפכת, ויתלהטו כלם בשביבי הברק, ולא נמלט מהם איש, ותשבות חכמת הרפואה מן העמים ההם ימים רבים... וכל אלה דברי אמת הם גלויים ומפורסמים גם היום, כי רבים מבאי הארץ הלכו ארצה בני קדם יראו מרחוק הלהט המתהפך".

לא נותר לנו אלא להמתין בצפייה למימוש דברי ה"מדרש הגדול" (הובא ב"תורה שלמה" בראשית ג): "עדן זה מקום מיוחד מן הארץ, ואין כל בריה יודעת היכן הוא, ועתיד הקב"ה לגלות דרכו לישראל בימות המלך המשיח".

דף פז/ב אלא צלוחית אבדה מדעת היא

כשהחפץ חיים פרסם מודעה בעיתון

מבואר בסוגייתנו שחנווני אשר לחנותו נכנס ילד קטן עם צלוחית שניתנה בידו מאת אביו כדי להניח בה מצרכים, אינו חייב לדאוג מדין "השבת אבידה" לשלמותה של הצלוחית שנתונה בידיו המפוקפקות של הקטן, מאחר שמצווה זו, אינה מטילה על אדם לטפל בחפץ אשר בעליו הניחו באופן שרבים סיכוייו להיאבד או להנזק. הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה פ' י"א הל' י"א) מבאר, כי מקורה של הלכה זו בפסוק (דברים כב/ג): "אשר תאבד ממנו" - פרט למאבד לדעתו. עם זאת, אין החנווני רשאי להשתמש בצלוחית זו, שהרי אינה שלו.

אבידה מדעת הופכת להפקר? בדינו של חפץ המוגדר כ"אבידה מדעת" נחלקו ראשונים. לדעת הרמב"ם (שם), חפץ שבעליו איבדו מדעתו, אינו הופך לחפץ מופקר, אשר כל הרוצה בא וזוכה בו, אלא שאין חובה להשיבו לבעליו. זאת, כמבואר בסוגייתנו, שאין החנווני רשאי להשתמש בצלוחית שנמסרה לידי הילד הקטן, משום שבעל הצלוחית, אבי הילד, לא התכוון להפקירה במסירתה לידי בנו הקטן. אולם, ה"טור" (ח"מ סימן רס"א) חולק על כך וסובר "דאבידה מדעת הוא הפקר", שכן, המניח חפץ באופן שהוא עלול להיאבד ממנו, אף מתכוון להפקירו, שאם לא כן, מדוע הזניחו. כיצד יתיישב, איפוא, פסקו של הטור עם סוגייתנו בה מבואר שהאב אינו מפקיר את הצלוחית שנמסרה לידי בנו הקטן?

בעל "קצות החושן" (שם) מבאר כי אין לקבוע באופן גורף, שכל חפץ שהגדרה "אבידה מדעת" תקפה לגביו, גם הופקר על ידי בעליו. שהנה, כאשר אדם נוטל את ממונו ומניחו ברשות הרבים ללא שמירה, ניתן להניח, כי אין לו כל עניין בו והנחתו שם מהווה מעין הצהרה מפורשת על רצונו להפקירו. לעומת זאת, מסירת חפץ לידי קטן נעשית במטרה מסויימת. אמנם, קיימת הסתברות בלתי מבוטלת, שהחפץ יחזור לידי, אם בכלל, סדוק או שבור, אך עדיין אין להסיק מכך שהאב התכוון להפקיר את החפץ. לפיכך, מסיים בעל "קצות החושן", אין דבריו של ה"טור" סותרים את סוגייתנו, שכן, סוגייתנו עוסקת במסירת חפצים לידי קטן, ואילו ה"טור" מתייחס להנחת חפץ במקום שאינו שמו.

קידושין במטבע שנמסר לילדים למשחק: מעשה בשמש של קהילה מסויימת, אשר זרק מטבע לקבוצת ילדים שהתגודדה סביבו, כדי שישחקו בו להנאתם. לאחר רגעים אחדים עבר במקום נער, שנטל את המטבע מן הילדים וקידש בו נערה. דייני הקהילה פנו אל רבי יואל סירקיס, בעל הב"ח, שבקראקא, בשאלה, אם אכן הנערה מקודשת לנער. בין הנושאים הרבים הקשורים לפרשה סבוכה זו שבהם דן הב"ח בתשובתו (ש"ת סימן צ"ז) הוא קובע, כי מחלוקת הראשונים הנזכרת לא באה לידי ביטוי במקרה זה, שכן, גם הרמב"ם סובר, כי הזנחת חפץ אינה מעידה על כוונת בעליו להפקירו, יודה, כי השלכת המטבע לילדים כדי שיעשו בו ככל העולה על רוחם, מהווה הוכחה לכך, שבעליו התכוון להפקירו [לעומת זאת, בסוגייתנו הצלוחית נמסרה לידי הילד לצורך מטרה חשובה, שאין בה משום זלזול בחפץ].

לעומת זאת, בעל ה"קצות החושן" (שם) חולק על כך, ולדעתו גם מסירת חפץ למשחק בידי קטן אינה מעידה על כוונת בעליו להפקירו. שכן, גם במקרה זה, מסירת המטבע נעשתה מתוך מטרה מסויימת, וממילא אין לקבוע כי בעליו התכוון להפקירו, ורק כאשר אדם מזניח חפץ ללא סיבה,

ניתן לומר שהתכוון להפקירו, והוא אינו חפץ בו גם אם לא ינזק [לדברי בעל ה"אבן האזל", השאלה שהופנתה אל הבי"ח עסקה במטבע אשר אבד לילדים, ורק באופן זה ס"ל לבי"ח שיכול לזכות בו לכו"ע].
מכל מקום, מאחר שלדעת הכל, אין חיוב השבת אבידה על חפץ שנמסר לידי קטן, יש לדעת מהו "קטן". בעל "נתיבות המשפט" (שם) מביא, כי שיעור "קטן" שמסירת חפץ לידי נחשבת כ"אבידה מדעת", הוא עד היותו כבן שש-שבע שנים. ובשם רבני זמננו מובא, כי אף קודם לכן, הדבר תלוי בחריפות שכלו ודעתו של הקטן ("השבת אבידה כהלכה" עמ' מ"א).

מה יעשו הרבנים כבולים שנשלחים אליהם: גדולי תורה רבים, שקיבלו ממאות אנשים שאלות במכתבים שלהם צורפו מעטפות מבוטלות - עמדו בפני שאלה קשה: האם מחובתם להשיב לכל שואל? ואם לאו, מה דין הבול המצורף, האם יש לשמור עליו כעל אבידה?

הגאון האדר"ת, שהתחבט בעניין, פנה אל המהרש"ם, אשר בתשובתו (שו"ת מהרש"ם ח"ב סימן ר"י) מציין את הנהגת רבי שלמה קלוגר זצ"ל, גדול דורו, שנהג להשיב לכל שואל, אך מעיר, שאין זאת אלא לפנים משורת הדין, ומעיקר הדין די לרשום בפנקס כי פלוני ופלוני שלח בול, ולכשידרשנו - יקבלו. גם החפץ חיים זצ"ל, סבל מבעיה דומה והוא פרסם בשנת תרע"ז בעיתון "המודיע" שהופיע בפולטבה מודעה רבתי בה הודיע, שלא יענה למכתבים לרגל חולשת עיניו, "וגם אם יניחו בהם מרקות [בולים] היא כאבידה מדעת. נראה, שבכך ביקש לפטור את עצמו משמירת הבולים עצמם, שכן, כל השולח כמניח בוליו להפקר.

דף פז/ב אבדה מדעת

חובה להציל אדם שפצע עצמו כדי למות?

מצוות עשה ומצוות לא תעשה על כל אדם מישראל, להציל את חברו שנקלע לסכנת חיים. מצוות לא תעשה (ויקרא יט/טז): "לא תעמד על דם רעך". מצוות עשה נדרשת על ידי חז"ל (סנהדרין עג/א) מן הפסוק (דברים כב/ב): "והשבתו לו" העוסק בהשבת אבידה, שיש גם להשיב את גופו של האדם לעצמו, כדברי רש"י (שם, ד"ה "תלמוד לומר") "השב את גופו לעצמו".

אדם שלא הציל את חברו אשר נטל את נפשו, עבר על מצוות התורה? לדעת בעל "מנחת חינוך" (מצווה רל"ז ב"קומץ המנחה"), הנמנע מהצלת אדם זה, לא עבר על איסור. זאת, על פי דברי סוגייתנו בה מבואר, כי המוצא חפץ שהונח על ידי בעליו במקום שבו הוא עלול להיאבד, אינו חייב במצוות השבת אבידה, וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" חו"מ סימן רס"א סעיף ד'). מעתה, מאחר שאת מצוות עשה להציל את הזולת למדנו ממצוות השבת אבידה, אין לנו כי אם להלך בדיניה; כשם שבמצוות השבת אבידה אין חובה להשיב ממון שבעליו הניחו במקום שבו הוא עלול להיאבד, גם אין חובה להציל אדם המבקש לשים קץ לחייו [עיי"ש שביאר מדוע גם אין לא תעשה]. כך גם סובר הגר"י פערלא (בביאורו לספר המצוות לרס"ג עשין כ"ח דף קע"ב), שאף המשיל על אדם זה את דברי הגמרא (ברכות לג/א): "וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו".

ההבדל בין אבידת ממון לאבידת הנפש: אלא שהאחרונים (שו"ת מהר"ם יפה סימן י"ג, "כלי חמדה" פ' כי תצא סימן ו' אות ב' ועוד רבים, והדבר גם מפורש בדברי הראשונים) דחו השוואה זו בין אבידה מדעת של ממון לבין אבידה מדעת של הנפש. זאת, על פי דברי הנשר הגדול, הרמב"ם (הל' רוצח ושמירת הנפש פ"א הל' ד'), הכותב, שנפש האדם אינה קניינו הפרטי כי אם קניינו של הקב"ה שבראו, וכדברי הנביא (יחזקאל יח/ד) "כל הנפשות לי הנה" (עיי' רדב"ז הל' סנהדרין פ' י"ח הל' ז'). ממילא, אדם אינו יכול "לוותר" על נפשו, שהרי אין היא שלו. אמור, איפוא, שאין כל הבדל בין המבקש לאבד עצמו לדעת לאדם שנקלע לסכנה שלא באשמתו. שניהם קניינו של הקב"ה הם, שציווה להצילם, וכך נפסק להלכה, (עיי' בהגהות על "מנחת חינוך" הוצאת מכון ירושלים).

דף פח/ב קשה עונשו של מדת **"מידה כנגד מידה"...**
חומרת עונשו של העובר על איסור הונאה במידה ובמשקל באה לידי ביטוי בדברי חז"ל, שעל כל העבירות שבעולם אין הקב"ה נפרע עד שתמלא סאתו של החוטא, חוץ מהמודד במידה קטנה, שנפרעים ממנו מיד. וכל כך למה? **דרש רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל** בספרו "אהבת יהונתן": הלא מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה הן. כשם שהלה לא דקדק במידות, ומידה קטנה היתה לו כמלאה, אף הקב"ה אינו 'מדקדק' במילוי סאתו, ומוודד לו כמידתו במידה קטנה להענישו מיד... ("טעמי המנהגים" תקל"ט).

לעילוי נשמת
הר"ר **יוסף רוט** ז"ל
ב"ר אברהם יקותיאל ז"ל נלב"ע כ"א בחשוון תשס"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידו ע"ד
הר"ר **משה רוט** ומשפחתו שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת
הר"ר **מאיר וסרצוג** ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל
נלב"ע כ' בחשוון תשל"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **יוסף דוד לנדאו** ז"ל
ב"ר יעקב שמעון ז"ל נלב"ע כ' בחשוון תשל"ה
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידו הר"ר **אפרים ברנד**
וזול מרת **חווה** שיחיו - גבעתיים

העלון יוצא לאור ע"י מאורות הדף היומי

Main Office: **משרד ראשי:**
Wagman street 1 רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL ת.ד. 471 בני-ברק
tel: +972-3-5775333 טל: 03-5775333
Fax: +972-3-7601020 פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il אימייל:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 151-500-1700

מצטרפים לרבבות הלומדים

השבת פרשת 'וירא' לומדים הלכות רפואה בשבת

• מה מותר לעשות בשבת כדי להציל ילד מחרדה!?! •

להשיג בחנויות הספרים

לפרטים והזמנות: 1700-500-151